

[Forrás: Buzinkay Péter: Svájc: a műtárgyak forgalma és védelme. A svájci műtárgyforgalmi törvény első két évének tapasztalatai. in: Műemlékvédelem: Kulturális Örökségvédelmi Folyóirat. LII. évf., 5. szám, 2008, 328-331.old.]

* * *

Svájc: a műtárgyak forgalma és védelme **A svájci műtárgyforgalmi törvény első két évének tapasztalatai**

A műkereskedelmi nagyhatalom

Svájc közismerten a világ negyedik (vagy más adatok szerint) ötödik műkereskedelmi nagyhatalma. Az országnak több mint 500 galériája és a hazai aukciósházak mellett a Sotheby's és Christies is évente több árverést rendez itt, így az éves aukciós forgalom eléri a 100 millió frankot, azaz a 15 milliárd forintnyi összeget. Bár Svájc igen jelentős műgyűjteményekkel és műgyűjtőkkel is büszkélkedhet, a műtárgyforgalom java „csak átutazóban” fordul meg itt, a műkereskedelmi haszon azonban így is itt marad. A 20. századi viharos európai és világtörténelmet ismerve a svájci siker titka nem kis részben az ország egyedülálló politikai stabilitásának, a társadalmi békéjének és a politika kiszámíthatóságának köszönhető. Ennek része az is, hogy a gazdasági és jogi szabályozás meglehetősen liberális, és a műtárgyforgalomnak sok szempontból is kifejezetten kedvező. Az alacsony adóterhek mellett számos adókedvezmény is serkenti a műkereskedelmet és a műgyűjtést. A szakmai körökben is híres (hírhedt) vámszabad raktárak pedig a maguk titkosságával – egyes vélemények szerint – a világ leggazdagabb múzeumaival is vetekszenek. Az itt is érvényes „banktitok” megtartása mögött ugyanis gyanítható, hogy ezek a lopott és tisztázatlan eredetű műtárgyak fő találkozóhelyei is. Ennek a helyzetnek szinte természetes velejárója, hogy az ország a 20. század második felére a nemzetközi illegális műkereskedelem egyik fő közvetítő helye is lett.¹

A kulturális javak védelmének jogi szabályozása

Az országnak tehát ez a kétes híre [„*Drehscheibe des illegalen Kulturgütertransfers*”] – és nyilván ami emögött is áll – késztette arra az ország döntéshozóit, hogy még az 1990-es évek végén fontolóra vegyék *A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló 1970. évi Unesco Egyezményhez való csatlakozást*. Svájcban ugyanis korábban semmiféle, az ingó kulturális javak védelmére, illetve azok forgalmára, kivitelére, behozatalára vonatkozó különleges jogszabály nem létezett.

Az ország kialakult és működő jogrendjében egy ilyen szabályozás tehát jelentős változást hozott, így annak előkészítése sem volt egyszerű. Hosszas, évekig eltartó viták, érdekegyeztetések és alkuk nyomán végül 2003 nyarán fogadta el a parlament a műtárgyforgalomról szóló törvényt (*Kulturgütertransfersgesetz, KGTG*) és végrehajtási rendeletét, a műtárgyforgalmat és az ingó műtárgyörökség védelmét érintő teljes rendszert alkotó rendelkezéseivel.² Maga a jogszabály egy kétéves felkészülési időt követően csak 2005. június 1-én lépett hatályba. A felkészülés folyamán vastkos, könyvméretű, tanulmányok,

¹ Frissebb helyzetjelentést ad: Emőd Péter: Nagyhatalom a műpiacon: Svájc – Ahol a pénz találkozik, ott a műkincsek is randevúznak. in: Műértő. Művészeti és Műkereskedelmi Folyóirat. 2005. 7. szám, 21. old.

² teljes címével: Bundesgesetz über den internationalen Kulturgütertransfer (Kulturgütertransfersgesetz, KGTG); Verordnung über den internationalen Kulturgütertransfer (Kulturgütertransferverordnung, KGTV) Teljes szövegük olvasható az Interneten is: <http://www.bak.admin.ch/bak/themen/kulturguettertransfer/01104/index.html?lang=de>

helyzetelemzések készültek,³ sőt a tájékoztató kiadványok mellett még kiállítást is szerveztek.⁴

Maga a hatályba lépett jogszabály négy fő ponton vezetett be új szabályozást:

1. A svájci kulturális örökség védelme

Az állami és kantonális múzeumok központi jegyzékbe (*Bundesverzeichnis, Verzeichnisse der Kantone*) vett tárgyai, valamint más e jegyzékekbe felvett „kulturális javak” körébe tartozó tárgyak csak ideiglenesen és csak a központi hivatal engedélyével vihetők ki az országból. Ezen tárgyak, míg a – nyilvánosan is megtekinthető – jegyzékben szerepelnek nem idegeníthetők el, és rajtuk nem is szereshető jóhiszeműen tulajdonjog és külföldre sem vihetők ki véglegesen.

2. Az egyetemes kulturális örökség védelme

A Svájcba történő műtárgybehozatal esetén kötelező nyilatkozatot tenni a műtárgy eredetével kapcsolatban. (Tanulságos ebből a szempontból, hogy Svájc államhatárai, nem EU-tagként megegyeznek a vámhatáraival is, így az országba behozni műtárgyakat csak vámellenőrzés mellett lehet!) Az így mégis jogellenesen Svájcba került tárgyakat a károsult állam 30 éven belül visszaiégyenelheti, ha tudomására jutástól számított egy éven belül ezt kezdeményezi, bizonyítva a tárgy tőle történt jogellenes kivitelét, valamint vállalja a tárgyért kifizetett vételárral és a ráköltött összegekkel arányos kártalanítás megfizetését. (A KGTG hatályba lépését megelőzően ez az elévülési idő mindössze öt év volt.)⁵ A tárgy vásárlója azonban csak akkor jogosult a kártalanításra, ha a vásárláskor jóhiszeműen járt el, azaz a tárgy tisztázatlan eredetéről nem volt, nem lehetett tudomása.⁶

3. A nemzetközi kulturális kapcsolatok és műtárgymozgások elősegítése

A kiállításra az országba érkező műtárgyak visszavitelét – külön kérésre – előzetesen garantálják, azaz a beérkező tárgyak számára jogi immunitást biztosítanak. Amennyiben a külföldi kölcsönző fél ezt kéri, meghatározott feltételek és eljárás mellett kaphatja meg: első lépésként a kérelem beérkezését követően, de három hónappal a kiállítás megnyitása előtt az igényét a tárgyak pontos leírásával együtt a hivatalos lapban (*Bundesblatt*) kihirdetik. Ha 30 napon belül senki nem jelezi jogigényét, akkor a központi szakiroda kihirdeti a jogi garanciát, azaz a kiállításra beérkező tárgyakra ezután se magánfelek, se hatóságok nem nyújthatnak be jogigényt.

4. A kellő gondosság megkövetelése a műkereskedőknél és aukciósházaknál

A műkereskedelem hivatásos résztvevői (csakúgy, mint az állami gyűjtemények) nem szereshetnek, illetve állíthatnak ki olyan tárgyakat, amelyeket loptak, vagy jogellenesen szállítottak ki más országból. A műkereskedőknek az 5.000 franknál [kb. 750.000 Ft-nál] értékesebb műtárgyakat el- vagy beadó személyt írásban nyilatkoztatnia kell, hogy a tárgy felett rendelkezési joga van, valamint személyes adatait, és a tárgy eredetét is rögzíteni kell.

³ Internationaler Kulturgütertransfer. UNESCO-Konvention 1970 und Unidroit-Konvention 1995. Bericht der Arbeitsgruppe (Herausgegeben vom Bundesamt für Kultur im Auftrag der Arbeitsgruppe, Bern, September 1998) [http://www.kultur-schweiz.admin.ch/arkgt/files/bericht_ida_d.pdf]

Bundesgesetz über den internationalen Kulturgütertransfer (Kulturgütertransfergesetz, KGTG) Entwurf, Text und erläuternder Bericht, Eidgenössisches Departement des Innern, Oktober 2000 (<http://www.art-antiques.ch/kgtg/KGTG%20Erlaeuterung.pdf>)

Kuno Fischer, Mathias Birrer: Grundzüge des Kulturgütertransfergesetzes. in: Der Schweizer Treuhänder 4/05, 287-294. old. (http://www.fischerauktionen.ch/common/Treuhaender4_05.pdf)

⁴ Kultur – Güter – Transfer – Gesetz. Die Schweiz und der illegale Handel mit Kulturgut. Eine Ausstellung mit Rahmenveranstaltungen zur Umsetzung der UNESCO-Konvention von 1970 im Käfigturm in Bern. (30. August bis 25. Oktober 2002) (vö.: http://www.bevoelkerungsschutz.admin.ch/internet/bs/de/home/themen/kgs/publikationen_kgs/forum.ContentPa_r.0009.DownloadFile.tmp/forum2.pdf)

⁵ A KGTG előkészítése során ez volt az egyik legvitatottabb pont, milyen hosszú legyen az elévülési idő: 10, 30 vagy 50 év. (vö.: Plutschov, Roman: Kulturgütertransfergesetz auf Abwegen? in: Jusletter 14 Juli 2003)

⁶ Úgy tűnik ez ismét az egyik fontos kérdés lehet, ugyanis a kritikák mind a 2007. május 31-i konferencián, mind az írott sajtóban jó részt erre vonatkoznak: a KGTG nem dolgozza ki, mi a kártalanítás menete és mértéke a visszaszolgáltatás esetén. (vö. az előző jegyzetben hivatkozott Plutschov tanulmány)

(Ha a beadó a kereskedő előtt eddig ismeretlen volt, és bármiféle gyanúra van ok, adatait akár az igazolványa elkérésével is ellenőriznie kell!) Ezen iratokat a restitúciós jogigények elévülési idejének végéig, azaz 30 évig meg kell őrizni. Ugyancsak feladata a műkereskedőnek, hogy a tárgyakat a nagy nemzetközi lopott műtárgy adatbázisokban ellenőrizze,⁷ illetve – elsősorban az UNESCO internetes honlapján összeállított nemzeti jogszabály-gyűjtemény⁸ alapján – az egyes államok műtárgykiviteli szabályozásáról is tájékozódjon.

A jogszabály mindezen feladatok végrehajtására illetve felügyeletére egy központi kulturális szakirodát („*Fachstelle*”) rendel létrehozni. A kivitel és a behozatal ellenőrzésére pedig a vámszerveket hatalmazza fel.

A törvény rendelkezik a szankciókról is: a jogsértés súlyosságától függően akár két évig terjedő szabadságvesztés (pl. üzletszerűen elkövetve) vagy akár 200.000 frank [kb. 30 millió Ft] pénzbírság is kiszabható. (Gondatlanság esetén „csak” 20.000 frankig büntethető a cselekmény.)

A jogszabály 2005 június 1-én lépett hatályba és – természetesen – rendelkezései visszamenőleg nem alkalmazhatók.

A magyarországi szabályozással összevetve feltűnő, hogy a svájciak nem ismerik a védettség intézményét, pontosabban azt csak az állami és kanton-tulajdonban levő tárgyak, valamint a magántulajdonosoknál önkéntes hozzájárulás esetén alkalmazzák. Az alapvető hangsúly – a magyar szabályozással ellentétben – nem a védelmen van, hanem a forgalom felügyeletén, és a jogellenes cselekmények megakadályozásán. Jelentős különbség a két ország között az EU-tagság is, hiszen Svájc nem része az Uniónak, így nem vonatkoznak rá pl. az EU-s műtárgykiviteli előírások.⁹ Svájcban tehát a jogi háttér az 1970. évi Unesco Egyezmény adja. Jelentős különbség ugyanakkor az is, hogy mindezek a szabályok csak a kulturális és műkereskedelmi szempontból is értékesebb, a „kulturális javak” körébe tartozó tárgyakra vonatkoznak (és nem minden 50 évnél régebbi kulturális tárgyra, ahogy az a hatályos magyar szabályozásból következik.) A kulturális javak meghatározását az 1970. évi UNESCO Egyezmény 11 műtárgy kategóriáját követve határozzák meg. Ez tulajdonképpen az általunk is alkalmazott széleskörű értelmezés (azaz a régészeti lelet és az ásványgyűjtemény ugyanúgy beletartozik, mint a festmény, a könyv, vagy a régi bútor, a műszaki emlék stb.). További feltétel azonban, hogy az e 11 kategóriába tartozó tárgy jelentős is legyen a régészet, a történelem (beleértve a történelem előtti időket is), az irodalom, a művészet vagy a tudomány számára. Ezt a „jelentőséget” például különösen is bizonyítja, ha a tárgy

- múzeumi tárgy, vagy múzeumi kiállítási színvonalat elérő értéke van,
- elvesztése a kulturális örökség számára is veszteség lenne,
- a nyilvánosság számára különösen érdekes,
- viszonylag ritka,

⁷ Ehhez elsősorban a hivatalos nyilvántartásokat, kiadványokat és a vezető nemzetközi üzleti adatbázisokat ajánlják:

Liste der Auskunftsstellen über gestohlen gemeldete Kulturgüter – gemäss Art. 18 Bst. f KGTG

Interpol (www.interpol.int/public/workofart/search/recentthefts.asp)

ICOM Red List (www.icom.museum/redlist)

Art Loss Register (www.artloss.com)

FBI Art Theft Program (www.fbi.gov/hq/cid/arttheft/noticerecov.htm)

Trace (www.trace.co.uk)

Swift Find (www.swift-find.com)

⁸ UNESCO Cultural Heritage Laws Database (vö.: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=22554&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

⁹ Mint az Európai Gazdasági Térség tagjára viszont vonatkoznak A TANÁCS 93/7/EGK IRÁNYELVE (1993. március 15.) a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról rendelkezései. Hasonlóképpen csatlakozott Svájc az iraki szankciókhoz. (vö: Verordnung über Wirtschaftsmassnahmen gegenüber der Republik Irak. Änderung vom 28. Mai 2003)

- szakirodalomban is említett darab.¹⁰

A kulturális javak védelmének gyakorlata a KGTG hatályba lépése óta

Az új törvény kétéves fennállása alkalmából, a tapasztalatok kiértékelésére a svájci UNESCO Bizottság a törvény végrehajtásért elsősorban felelős Szövetségi Kulturális Hivatal műtárgyforgalomért felelős szakirodájával (*Bundesamt für Kultur, Fachstelle Internationaler Kulturgütertransfer*)¹¹ együttműködésben konferenciát szervezett Bernben, 2007. május 31-én. A konferenciára hivatalosak voltak nemcsak a szervező intézmények, hanem a vámszervek, és a műkereskedelmi szervezetek küldöttei mellett a szakma külföldi képviselői és az újságírók is.

A különböző felek véleményeinek ütközéséből az is világossá válhatott, hogy az új szabályozás, bár végleges formájában az eredeti elképzeléseknél jóval enyhébb lett, így is sokak nemtetszését váltotta ki. A műkereskedelmi szakma és a gyűjtők is sok feleslegesnek ítélt adminisztrációs feladatról, nehézkes és túlbonyolított eljárásokról és a hivatal nem megfelelő hozzáállásáról panaszkodtak.¹² A hivatalos számadatok azonban arról árulkodnak, hogy az első két évben a mintegy 200 alaposabban megvizsgált műtárgy-behozatali és kiviteli ügyek negyedében történt jogsértés.¹³ Ez a szám, mely nyilván tartalmazza a kezdeti gyakorlatlanságból vagy tájékozatlanságból történt félreértéseket is, biztosan mutatja, hogy Svájc e téren valóban tehet, de tett is lépéseket. A központi szakiroda („*Fachstelle*”) mindössze két munkatársa nemcsak a vámszervek számára történő elsődleges szakértést látja el, hanem a visszaviteli garanciák kiadását is előkészíti (eddig összesen 22 külföldről érkezett kiállítási anyag esetében adták ezt ki). Ugyancsak e két munkatársra hárul minden felvilágosítási és kapcsolattartási feladat mind a belföldi intézményekkel, mind a nemzetközi társintézményekkel.

Úgy tűnik Svájc a megkezdett úton tovább is akar haladni, hiszen ez év májusától a vámszabályozást is módosították, és a „hírhedt” vámszabad raktárakban lerakott kulturális javakra leltározási és bejelentési kötelezettséget írtak elő. Így az itt lerakott tárgyak az országba való behozatalnak minősülnek és a behozatali szabályokat kell rájuk alkalmazni.¹⁴

A konferencián elhangzott az is, hogy az állami és kanton-tulajdonú múzeumok tárgyairól vezetett védettségi listákat eddig még nem készítették el. Ugyancsak nem fektettek különösebb figyelmet a műkereskedők „kellő gondosságának” ellenőrzésére sem. Ez utóbbit azonban az elkövetkező idők egyik kiemelt feladatának tekintik.

Szintén az idei év fejleménye lesz, hogy az első, Olaszországgal megkötött kétoldalú megállapodás hatályba lép. E kétoldalú megállapodások (még Görögországgal és Peruvál is hamarosan várható hasonló)¹⁵ ugyanis az adott szerződő állam számára biztosítanak

¹⁰ E feltételrendszer nem kimerítő. Tanulságos ugyanakkor tudni erről a mi, magyarországi védési szempontjaik kialakításánál, hogy Svájcban milyen szempontok alapján minősülhet egy tárgy örökségvédelmi szempontból „jelentős” darabnak.

¹¹ A svájci szövetségi kormányzati, államigazgatási szerkezetnek megfelelően a Szövetségi Kulturális Hivatal (*Bundesamt für Kultur*), melynek egysége a Nemzetközi Műtárgyforgalmi Szakiroda (*Fachstelle Internationaler Kulturgütertransfer*) is, a Belügyminisztérium (*Eidgenössisches Departement des Innern EDI*) része.

¹² Keine Drehscheibe mehr für illegalen Kulturgütertransfer (Hintergrund-Meldung von Karl Wüst/sfd/sda / Sonntag, 18. Dezember 2005) in: <http://www.news.ch/Keine+Drehscheibe+mehr+fuer+illegalen+Kulturguettertransfer/229292/detail.htm>

¹³ A KGTG első évében is hasonló, kevéssel magasabb számarányokat rögzítettek: a mintegy 150 megvizsgált esetben 30 jogsértés történt. (vö.: 30 Verstösse im ersten Jahr Kulturgütertransfergesetz in: Der Bund, Kultur, 2 Juni 2006, 33.old.)

¹⁴ Deklaration für die Einlagerung von Kulturgut (http://www.ezv.admin.ch/zollinfo_firmen/besonderheiten/00459/?lang=de&download=M3wBPgDB/8ull6Du36WenojQ1NTTjaXZnqWfVpzLhmfhnppmmc7Zi6rZnqCkkIN0fnl7bKbXrZ6lhuDZz8mMps2gpKfo)

¹⁵ A 2007. május 31-i konferencián elhangzott három előbbi államon túl Mexikó, Egyiptom és Törökország is a kétoldalú megállapodás előkészítésére „várakozók” között van. (vö.: Antiken aus Italien geschützt. Die Schweiz und Italien wollen den illegalen Kulturgüterhandel stoppen. Heute wird in Rom ein Vertrag unterzeichnet. Tages-Anzeiger vom 20.10.2006, in: <http://bildung.tagesanzeiger.ch/dyn/news/ausland/716250.html>)

fokozottabb védelmet: az innen érkező kulturális javak behozatala esetén nem elegendő pusztán nyilatkozni az onnan történt jogszerű kivitelről, mint általában, hanem azt (az engedély bemutatásával) igazolni is kell.

Össességében tehát elmondható, hogy Svájcban a műtárgyforgalomról szóló törvény (*KGTG*) 2005 nyarán történt bevezetésével elindult egy folyamat, valami történt. A nagyobb értékű tárgyakkal az illegális forgalom lehetőségeit korlátozták. Az intézkedések azonban egységesen „sújtottak” mindenkit, így – érthető módon – a gyűjtők, a kereskedők is bizalmatlanabbak lettek. Számadatok nem mutatják, hogy a korábban minden hasonló szabályozás nélkül működő svájci műkereskedelem forgalma az eltelt két év alatt visszaesett volna, a hivatalos véleményalkotók ugyanakkor büszkén állapíthatják meg, hogy Svájc többé már nem az illegális műkereskedelem nemzetközi központja.